

De taalproblematiek en de regionalisering bij de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL) / Nationale Landmaatschappij (1935-1990)

Deel I

GUY DEJONGH & PETER VAN WINDEKENS

De Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL)

De Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom (NMKL) werd opgericht op 27 februari 1935 onder impuls van de minister van Justitie, de Waalse liberaal François Bovesse. De NMKL was een parastatale die afhing van het ministerie van Landbouw. De Maatschappij had tot doel het platteland een nieuw elan te bezorgen. Aan het oprichtingsbesluit lagen vier basisgedachten te gronde: de strijd tegen de werkloosheid, de bijkomende inkomsten voor de werklozen dankzij de landbouw, het productief maken van ongebouwde gebieden en de verbetering van de huisvestingsvoorwaarden op het platteland. Tevens was het de bedoeling de voordelen van de wetgeving betreffende de sociale woningen uit te breiden tot de landelijke gebieden. Om dit te helpen verwezenlijken had de NMKL de taak minder gegoede personen bij te staan om 'kleine landeigendommen' (= een sociale woning met ernaast een te bewerken grond) te stichten, productief te maken, er gebouwen op te richten en materiaal en vee aan te kopen voor de exploitatie ervan. De Maatschappij zorgde voor een blijvende vestiging van landelijke werkkrachten op het platteland door hen eigenaar te maken van de te cultiveren grond. De regering wilde immers hoe dan ook verhinderen dat zij naar de steden trokken om zich bij de massa's werklozen te voegen. Om dezelfde of gelijkaardige redenen, stelde men andere gronden in de nabijheid van industriële en stedelijke agglomeraties ter beschikking van de arbeiders, de werklozen en andere minder gegoeden.¹ Voor de bouw van sociale woningen deed de NMKL een beroep op erkende (bouw)maatschappijen. Die op plaatselijk en gewestelijk vlak georganiseerde maatschappijen – op het hoogtepunt van de werking van de NMKL meer dan vijftig² – namen de vorm aan van naamloze samenwerkende maatschappijen

1. B. HUBEAU, *Het huisvestingsrecht in gewestelijk, gemeenschaps- en federaal perspectief*, dl. 2, Brugge, 1994, p. 994; voor een volledig overzicht van de ontstaansgeschiedenis van de NMKL zie: G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom tot Vlaamse Landmaatschappij. Vijfenzestig jaar werking op het Vlaamse platteland, 1935\2001*, Brussel, 2002, pp. 19-32.

2. Per 23 juni 1987 waren het er 52: 29 Vlaamse en 23 Waalse. Vlaamse Raad, *Handelingen*, nr. 35, Zitting 1986-1987, Vergadering van 24 juni 1987, p. 1480.

of coöperatieve maatschappijen/vennootschappen. Het was de taak van de vennootschappen om kleine landeigendommen aan te leggen waar die zich nog niet hadden ontwikkeld. Daarnaast stelden zij in de omtrek van nijverheids- en stads-agglomeraties gronden ter beschikking van arbeiders, werklozen en minvermogen- den om door middel van het vruchtgebruik hun inkomsten te verhogen.³ De opdrachten van de NMKL werden door de wetten van 4 mei 1949 en 26 juli 1952 inzake de Ruilverkaveling van Landeigendommen uitgebreid. Beide wetten boden aan twee of meer eigenaars de mogelijkheid om in onderling overleg tot ruilverkaveling van hun landeigendommen over te gaan. In 1970 kreeg de NMKL, dat vanaf 22 juli 1970 de Nationale Landmaatschappij (NLM) heette, het recht van voorkoop toegekend in geval van aankoop van landeigendommen, gelegen in zones die door de minister van Landbouw nadrukkelijk werden aangewezen als vatbaar voor ruilverkaveling. De NLM kreeg hierdoor de status van een instelling die ambtshalve onderzoek verrichtte naar het nut van het ontwerp van ruilverkaveling en die het administratief, technisch en financieel secretariaat van de ruilverkavelingscomités, verantwoordelijk voor de uitvoering, verzekerde.⁴ In 1990 werd in het kader van de regionalisering overgegaan tot de oprichting van de Vlaamse Landmaatschappij. Die nieuwe Maatschappij nam de taken van de NLM over in het Vlaams gewest.

De NMKL/NLM was opgedeeld in drie diensten: Algemene Administratie, Ruilverkaveling en Huisvesting. De algemene leiding van de Maatschappij, waarvan de hoofdzetel in Brussel was gevestigd, berustte bij een Raad van Beheer. De Raad weerspiegelde de verschillende traditionele politieke strekkingen van het land. De katholieke partij leverde bijna steeds de meeste raadsleden.⁵ Het dagelijks bestuur was in handen van een directeur-generaal, bijgestaan door een adjunct(-directeur-generaal).⁶ In het midden van de jaren tachtig bedroeg het aantal ambtenaren werkzaam bij de Nationale Landmaatschappij iets meer dan duizend tot elfhonderd.⁷

3. B. HUBEAU, *Het huisvestingsrecht [...]*, p. 1000; G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, pp. 31-32; Vlaamse Raad, *Stukken*, nr. 201/3, Zitting 1986-1987, 10 juni 1987, p. 28.

4. B. HUBEAU, *Het huisvestingsrecht [...]*, pp. 996-997; G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, pp. 75-101 en 130-134.

5. G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, p. 28.

6. Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Archief Oprichting Vlaamse Landmaatschappij - Regionalisatie Nationale Landmaatschappij, Map Personeel, niet gedateerd; Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Archief Beheerraad Nationale Landmaatschappij: Verslagen aan de Beheerraad, 5 december 1985.

7. Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Archief Personeel Nationale Landmaatschappij: Maandelijks Overzichtstabellen van het Personeelsbestand, 1 januari 1987-1 augustus 1990.

Net als vele andere parastatalen, kampte de NMKL vanaf haar ontstaan met communautaire spanningen op gebied van het taalgebruik in bestuurszaken en de verdeling van de betrekkingen per taalgroep binnen de diensten.⁸ Het waren de taalwetten van 1932 en 1963 die de taalkaders invoerden en een evenwicht tussen de Frans- en Nederlandstaligen oplegden. Ook de federalisering van de Belgische Staat, die aanving eind 1970 en de omvorming bepaalde in nieuwe gewest- en gemeenschapsbesturen,⁹ zorgde binnen de Maatschappij voor vele veranderingen.¹⁰

In dit artikel wordt in het eerste deel de taalproblematiek binnen de NMKL behandeld. In het tweede deel worden de gevolgen van de staatshervorming besproken, waardoor de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) ontstond.¹¹

8. A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique*, Paris, 1999, p. 198; E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taal en politiek*, Brussel, 1998, pp. 137-138.

9. G. GEENS, *Van eenheidsstaat naar federale staat - een fasegewijze en efficiënte strategie*, in: F. VAN MECHELEN (ed.), *Bouwstenen van de Vlaamse autonomie. Vriendenboek Etienne De Rijck*, Tielt, 1990, p. 70.

10. M. BARBEAUX & M. BEUMIER, *Administration, parastataux et réforme de l'état*, Namur, 1989, pp. 5-6, 26 en 31.

11. Over die onderwerpen is tot nu toe nauwelijks gepubliceerd. Om een idee te hebben van dit 'onontgonnen gebied', zie de inhoudstafel van: P. VAN DEN EECKHOUT & G. VANTEMSCHE (eds.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19de-20ste eeuw*, Brussel, 1999, pp. 8-15; verdienstelijke pogingen, maar niet op historisch onderzoek gebaseerd, zijn: J. VEESTRAETEN, *Omzien naar morgen. 25 jaar milieu-engagement van de VMM en haar voorgangers* s.l., s.d. en H. LYBEN (red.), *Bouwstenen van sociaal woonbeleid. De VHM bekijkt 50 jaar volkshuisvesting in Vlaanderen*, 2 dln., Brussel, 1997. Een recent en uitvoerig werk over de VLM en haar rechtsvoorgangers is: G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom[...]*. De auteurs konden beschikken over het archief van NMKL/NLM. Het archief van de NMKL/NLM berust deels bij de VLM, deels bij de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM). Het is overigens onvolledig ontsloten en/of geïnventariseerd. Voor deze bijdrage konden de auteurs putten uit de stukken die door de VLM worden bewaard. Het betreft in meerderheid notulen van de Raad van Beheer/Bestuur, verslagen, boekhoudkundige en financiële informatie, juridische documenten en briefwisseling van en met de leidende ambtenaren. Over het archief van de VLM zie: P. VAN WINDEKENS, De bewaar- en vernietigingslijst als onderdeel van het informatiebeheer binnen het archiefwezen, casus: het archief van de NLM/VLM, in: *BIBEM*, jg. 14, 2000, nr. 1, pp. 2-7. In het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N) werd reeds een deel van het archief van het Verbond van Vlaams Overheidspersoneel (VVO) neergelegd. Dat archief bevat ook tal van interessante documenten inzake de taalpolitiek van de NMKL/NLM. Ook de parlementaire stukken – vooral die van de Vlaamse Raad – bieden tal van informatie over de problematiek van deze bijdrage.

De toepassing van de taalwetten door de NMKL na de Tweede Wereldoorlog

Het ambtenarenkader

Zoals elke openbare dienst, was de NMKL als parastatale onderworpen aan de taalwetgeving van 28 juni 1932, die het taalgebruik in bestuurszaken regelde. Elke openbare dienst werd verondersteld tweetalig te zijn; de individuele ambtenaren waren in beginsel ééntalig en op directeursniveau was een bepaald percentage voorbehouden aan tweetaligen, geslaagd op basis van een taalexamen.¹² Volgens de taalwetgeving diende eveneens een passend evenwicht, in de vorm van taalkaders, in acht genomen te worden bij de vaststelling van het aantal betrekkingen voorbehouden aan kandidaten van elke taalgroep.¹³

Op de lagere ambtelijke échelons van de NMKL waren de Nederlandsprekende meestal in de meerderheid. Maar omdat er in het repressie- en epuratieklimaat van na de Tweede Wereldoorlog aan Franstalige kant in de ambtenarij meer vooruitzichten op promotie bestonden, zaten vele Vlamingen verlegen met de keuze tussen de Nederlandse en de Franse taalrol.¹⁴ Het gevolg hiervan was dat zij onder het gezag van francofone oversten stonden die bijna steeds het Frans hanteerden. Door deze ééntalig Franssprekende superieuren, werden de Vlaamse ambtenaren verplicht hun administratie vaak (eerst) in het Frans op te stellen. Uit de notulen en de verslagen van de Raad van Beheer van de NMKL blijkt dat tot in de jaren zestig sommige documenten enkel in het Frans voorhanden waren. Zo wordt meteen ook duidelijk waarom de Franstaligen een verdeling van de betrekkingen voorstonden op grond van de taal waarin de stukken waren gesteld.¹⁵

12. R. RÖTTGER, M. VAN DER HULST & S. VAN DER JEUGHT, *De interne werking van de Kamer*, in: E. GERARD (red.) e.a., *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1830-2002*, Brussel, 2003, p. 209.

13. T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, 2002, pp. 76-77.

14. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar. Tussen droom en werkelijkheid*, K.U.Leuven, departement Politieke Wetenschappen, doctoraatsverhandeling, 1990, pp. 37-38, 41-42 en 69.

15. W. VAN DEN BROECK, *De politieke achtergrond van de oprichting van de parastatale instellingen*, VUB, departement Politieke en Administratieve Wetenschappen, licentiaatsverhandeling, 1974, p. 8; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België*, Leuven, 1981, pp. 14-15; G. VAN DEN DAELE, *De achterstand en de minderwaardige behandeling der Vlamingen in de Belgische administraties: documenten en beschouwingen*, Gent, 1950, pp. 3-4; KADOC-K.U.Leuven, Archief Geerard Van den Daele, nr. 4/3 760.9: Vlaamse achterstand in de administratie, 9 november 1957; nr. 4/1 684: Vlaming en democraat, s.d.; ADVN, Archief VVO, D6930: Taalverhouding. Ministerie van het Gezin en van de Huisvesting. Tekst voor parlementaire vraag opgesteld vanwege het VVO en bestemd voor volksvertegenwoordiger Vandamme (CVP), 15 mei 1962.

Op directeursniveau daarentegen heerste er tot het begin van de jaren zestig, zoals de taalwetgeving voorschreef, op het vlak van het interne taalkader binnen de NMKL, pariteit in de verhouding tussen Franstaligen en Nederlandstaligen.¹⁶ Onderstaande tabel illustreert dat de NMKL op 1 januari 1950 vier directeurs telde voor elke taalgroep en dat in vergelijking met andere parastatalen, die eveneens onder de voogdij van het ministerie van Financiën stonden, de situatie voor de Vlamingen binnen de Maatschappij meer dan behoorlijk was.

TABEL 1¹⁷

INSTELLING	NEDERLANDS- TALIGEN	FRANS- TALIGEN
Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom	4	4
Algemene Spaar- en Lijfrentekas	84	99
Nationale Kas voor Beroepskrediet	9	7
Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet	5	6
Centraal Bureau voor Hypothecair Krediet	9	10
Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken	9	16
Dienst van het Sekwester	10	11
Fonds tot Delging van de Staatsschuld	–	1
Totaal	130 (45,8%)	154 (54,2%)

De (taal)pariteit op het niveau van directeur binnen de NMKL maakt een nog betere beurt wanneer men de situatie van de hele Belgische administratie bekijkt. Voor alle ministeries en parastatalen samen bedroeg in 1950 het aantal Nederlandstalige en Franstalige hoge ambtenaren 1559 tegenover 2195 of een verhouding van 41,5%–58,5%. Ongeveer vijftien jaar later telden alle ministeries samen 47,7% Nederlandstalige en 52,3% Franstalige hoge ambtenaren.¹⁸

16. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, p. 207. Het tweetalig kader bedraagt 20% van het globale effectief van de functies gelijk aan of hoger dan deze van directeur. Deze functies zijn voorbehouden aan alle graden van de hiërarchie, in gelijk aantal (10%-10%) voor de ambtenaren van de twee taalrollen: zij dienen dus te worden verdeeld in gelijke mate tussen tweetalige francofonen en tweetalige Nederlandstaligen. A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, p. 201.

17. G. VAN DEN DAELE, *De achterstand en de minderwaardige behandeling der Vlamingen in de Belgische administraties: documenten en beschouwingen*, Gent, 1950, pp. 3-4.

18. Volgens de cijfers van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (NIS) telde België in het jaar 1964 55,34% Vlamingen, 33,43% Walen, 11,22% Brusselaars en 0,62% Duitstaligen. Volgens het partijblad *De Volksunie* telde België nagenoeg op datzelfde ogenblik 62% Nederlandstaligen en 38% Franstaligen. Pepernoten, in: *De Volksunie*, jg. 10, 1964, nr. 33, p. 4.

TABEL II¹⁹

JAAR	NEDERLANDSTALIGE HOGE AMBTENAREN	FRANCOFONE HOGE AMBTENAREN ²⁰
1950	836 (40,0%)	1250 (59,9%)
1954	1127 (42,5%)	1522 (57,4%)
1958	1155 (43,4%)	1504 (56,5%)
1962	1155 (46,7%)	1320 (53,3%)
1964	1378 (47,7%)	1511 (52,3%)

Voor de periode 1965-1979 werden in het archief van de VLM geen betrouwbare gegevens – die een nieuwe vergelijking mogelijk maken – teruggevonden. De pariteit op directeursniveau werd wel verbroken midden jaren zestig en tijdens de jaren zeventig. Pas in de jaren tachtig, met uitzondering van 1986 en 1988, nam de Maatschappij opnieuw de draad op van het evenwicht tussen Nederlandstalige en Franstalige directeurs.²¹

Zoals in vele andere openbare instellingen volgde de top van de NMKL/NLM tot de jaren zeventig een Franstalige koers. Het betrof telkens politieke benoemingen: de politieke affiliatie van de kandidaten vormde het doorslaggevende criterium.²² De eerste twee directeurs-generaal Robert Marique (1935-1956) (christen-democraat) en Georges Simon (1956-1974) (liberaal) waren als francofonen het Nederlands nauwelijks machtig. In 1974 kreeg een eerste Vlaming *ad interim*, namelijk Maurits Van den Daele (christen-democraat en broer van Geerard Van den Daele) toegang tot het hoogste ambt binnen de parastatale.²³ Een jaar later ontving Eugène Hemeleers (eveneens een christen-democraat) als eerste Nederlandstalige directeur-generaal, zonder een taalexamen af te leggen, de leiding over de Maatschappij. Hij werd benoemd dankzij zijn jarenlange werkzaamheden binnen de NMKL, waarbij hij sedert het begin (1936) praktisch alle trappen van de hiërarchische

19. KADOC-K.U.Leuven, Archief Geerard Van den Daele, nr. 4/3 760.9 - 4/4 760.25: Vlaamse achterstand in de Belgische administratie, 9 november 1957, 30 oktober 1958, 14 november 1960, 10 mei 1963, 13 juni 1964.

20. G. VAN DEN DAELE, *De achterstand en de minderwaardige behandeling [...]*, pp. 3-4. De Federale Overheidsdienst (FOD) Personeel en Organisatie – het vroegere ministerie van Ambtenarenzaken – gaf de auteurs geen toelating tot inzage van de documenten/tabellen uit de jaren zestig tot tachtig aangaande de aantallen ambtenaren op basis van taalaanhorigheid.

21. *Jaarboek van het personeel* [van de] *Nationale Landmaatschappij*, Brussel, 1981-1989. Dit is opvallend, want tussen 1970 en 1988 telde het federale ambtenarenkader in zijn totaliteit meer Nederlandstalige dan Franstalige directeurs, variërend van 51%-49% tot 54%-46%. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, p. 229.

22. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, pp. 68, 71 en 196.

23. H. LYBEN (red.), *Bouwstenen van sociaal woonbeleid [...]*, dl. 2, p. 27.

weg had doorlopen.²⁴ Voor zijn benoeming zou hij ook steun hebben ontvangen van de benoemingsgroep voor de hoogste ambtenaren van de CVP.²⁵ Maar omdat de taalwetgeving van 1966 bepaalde dat een ééntalig hoofd van de administratie moest worden bijgestaan door een tweetalige (taal)adjunct, behorende tot dezelfde graad of er juist onder, kreeg Hemeleers de tweetalige (liberale) Waal Paul Charlier als zijn adjunct aangewezen. Een dergelijke aanstelling gebeurde (en gebeurt) steeds supplementair aan het personeelskader, zonder vacature. Bovendien kreeg (en krijgt) de (taal)adjunct een hogere graad én wedde dan zijn organieke graad veronderstelt.²⁶ Verder moe(s)t de adjunct de directeur-generaal vervangen tijdens diens afwezigheid.²⁷ Volgens bepaalde echo's in de Vlaamse pers van toen konden de Franstaligen binnen de NLM op die manier de controle over de instelling behouden.²⁸

Ook het algemeen bestuur van de NMKL/NLM – de Raad van Beheer, waarvan de leden door de wetgevende macht werden benoemd op voorstel van de politieke partijen – kende in de loop van meer dan een halve eeuw (1935-1988) vooral Franstalige voorzitters. Van 1935 tot 1950 zat de Franstalige christendemocraat Fernand Gosseries (gewezen directeur-generaal van de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken (NMGWW)) de Raad voor. Nadien waren dat de Waalse socialistische politici Jules Bary (1962-1977) en Richard Bonzi (1978-1988). Een eerste Vlaams intermezzo van 1950 tot 1956 werd verzorgd door Edmond Ronse, de christen-democratische minister van Binnenlandse Zaken en van 1956 tot 1962 door Joseph Chalmet, de socialistische volksvertegenwoordiger, voorzitter van de quaestuur en burgemeester van Zelzate.²⁹ Het taalgebruik was tijdens de zittingen van de Raad van Beheer nog vaak het Frans. Toch mag men stellen dat het gebruik van het Nederlands binnen de NMKL na de Tweede Wereldoorlog definitief in stijgende lijn ging.

24. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, pp. 43, 152 en 192. De Nationale Landmaatschappij verwelkomt haar nieuwe directeur-generaal, de heer E. Hemeleers en een adjunct-directeur-generaal, de heer P. Charlier, in: *Landeigendom*, jg. 28, 1975, nr. 333, p. 322. Hemeleers werd bij Koninklijk Besluit van 12 augustus 1975, met ingang van 1 oktober 1974 aangesteld tot directeur-generaal.

25. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, p. 198 (ook voor een korte beschrijving van de 'benoemingsgroep' van de CVP).

26. A. HONDEGHEM, *De loopbaan van de ambtenaar [...]*, p. 207; A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, p. 201.

27. De Nationale Landmaatschappij verwelkomt haar nieuwe directeur-generaal [...], p. 323.

28. Documentatiedienst De Standaard-Groep (Groot-Bijgaarden), Archief Persknipsels Landmaatschappij (341).

29. H. LYBEN (red.), *Bouwstenen van sociaal woonbeleid [...]*, dl. 2, p. 27.

De rol van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht (VCT) in de opstelling van de definitieve taalkaders

Door de taalwetten van 8 november 1962 en 2 augustus 1963 werd de Vaste Commissie voor Taaltoezicht (VCT) opgericht. De VCT werd belast met het algemeen toezicht op de toepassing van de taalwetten in bestuurszaken. De Commissie diende de uitvoering van de taalwetten binnen de administratie op te volgen en velde een oordeel over de voorstellen tot de verdeling van de openbare ambten binnen de taalkaders.³⁰ Eén van de belangrijkste taalwetten waarvan de VCT de naleving diende op te volgen, was het Koninklijk Besluit van 10 oktober 1963, dat alle parastatalen en centrale-gelijkgestelde diensten – dit zijn de andere openbare diensten die eveneens in de hoofdstad gevestigd zijn en dus eveneens onderworpen zijn aan de taalwetgeving – dwong tot een taakverdeling volgens wettelijke normen.³¹ Het KB legde het personeelskader van de openbare instellingen bij wet vast, zich daarbij baserend op artikel 32 §3 van de taalwet van 2 augustus 1963. Dit artikel bepaalt dat elke centrale dienst in Brussel, zoals de NMKL, een verdeling in een Frans en een Nederlands kader van het aantal betrekkingen behoeft onder de graad van directeur, telkens met inachtneming, op alle trappen van de hiërarchie, van het wezenlijk belang dat de Nederlandse en Franse taalgebieden voor iedere dienst respectievelijk vertegenwoordigen.³²

30. In feite is de VCT een verderzetting van de Vaste Commissie, opgericht op 28 juni 1932 als permanent orgaan voor de controle op de toepassing van de taalwetgeving. De 'nieuwe' VCT kon pas vanaf 4 augustus 1969 definitief van start gaan nadat een Koninklijk Besluit van die datum, in uitvoering van de gecoördineerde taalwetten, de rechtstoestand van de voorzitter en van de leden van de VCT benevens haar werkzaamheden had geregeld. Praktisch gezien is de VCT uitsluitend bevoegd om niet juridisch bindende adviezen (maar met groot moreel gezag) uit te brengen na onderzoek van klachten door natuurlijke en rechtspersonen, onderworpen aan de bestuursaalwet. Het orgaan kan ook op eigen initiatief aan de bevoegde overheden of rechtscolleges vragen om de documenten die het strijdig acht met de taalwetgeving nietig te verklaren of onderzoeken in te stellen in alle overheidsdiensten: *Belgisch Staatsblad*, 22 augustus 1963, pp. 8231-8232; G. MARÉCHAL, *Ministerie van Binnenlandse Zaken. Neerlegging Vaste Commissie voor Taaltoezicht (ca. 1933-1961)*, Brussel, 1995; B. RUYSS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de Belgische taalwetgeving*, Brugge, 1980, p. 109; J. KOPPEN, B. DISTELMANS & R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, 2002, pp. 30-31; M. DE METSENAERE, *Vaste Commissie voor Taaltoezicht*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, dl. 3, Tielt, 1998, p. 3174; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België [...]*, pp. 95-97; A. DE TROYER (ed.), *De taalwetwijzer. Welke taal. Wanneer?*, Brussel, 2002, pp. 14-15; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 22; A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, pp. 199 en 201.

31. L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 23.

32. Dit artikel stemt overeen met artikel 43 § 3 van de *Wet inzake Taalgebruik in Bestuurszaken* van 18 juli 1966. *Belgisch Staatsblad*, 2 augustus 1966, p. 7810; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 20.

Men kwam echter tot de vaststelling dat het ontwerp van taalkaders niet duidelijk was omschreven en voor velerlei interpretaties vatbaar was. Zo werd in alle instellingen ten onrechte de pariteit als algemene regel aanvaard, terwijl het begrip ‘wezenlijk belang’ nergens in de wet werd vastgelegd.³³ Daarom zorgde de Raad van State voor een duidelijkere omkadering. Het bepaalde dat de taalkaders strikt in verhouding dienden te staan tot het volume van de behandelde zaken en er moesten voor zorgen dat de zedelijke en de stoffelijke belangen van één van de taalgemeenschappen niet in het gedrang kwamen of dat geen afbreuk werd gedaan aan de eerbied voor één van de landstalen.³⁴ De instellingen van hun kant verantwoordden de paritaire verdeling echter door te verklaren dat voor de betrokken dienst het wezenlijk belang van de twee landsdelen hetzelfde was.³⁵

Niettegenstaande het feit dat de NMKL de betrekkingen van haar personeel dus volgens de (nieuwe wettelijke) taalrol moest vastleggen, loste het algemeen bestuur de problemen niet echt op. Zo besliste de Raad van Beheer op 24 juni 1965 om te starten met een herziening van het personeelskader. In plaats van de bestaande, volgens de taalwet paritaire verhouding in de centrale diensten in Brussel van vier Nederlandstalige en vier Franstalige ambtenaren te volgen, koos men – conform de taalwetgeving die het ‘wezenlijk belang’ voorstond – voor een 5N-3F verhouding. Dit alles echter onder voorbehoud, want men keerde snel terug naar een 4N-4F evenwicht en nadien een 3N-7F verhouding. De Maatschappij kon blijkbaar geen evenwicht tot stand brengen in overeenstemming met de taalwetgeving.³⁶ Het beloofde in de mate van het mogelijke bij latere vacante betrekkingen op het niveau directeur het evenwicht te realiseren.

De wetgever zette de NMKL nochtans langzaam maar zeker meer en meer onder druk om haar personeelskader definitief aan de taalwetgeving aan te passen. Zo werden op 3 december 1966 de uitvoeringsbesluiten van de taalwetten in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd.³⁷ Maar zolang de trappen van de hiërarchie en de taalkaders ontbraken, konden er in de parastatalen geen geldige benoemingen en bevorderingen gebeuren.³⁸ Die nieuwe situatie vormde nochtans voor het bestuur

33. *Belgisch Staatsblad*, 22 augustus 1963, p. 8226; J. VAN WUYTSWINKEL, *Aktiviteitsverslag van het Verbond van het Vlaamse Overheidspersoneel (VVO)*, Dienstjaar 1973-1974, s.l., s.d., p. 35; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 20; KADOC-K.U.Leuven, Archief Geeraard Van den Daele, nr. 760.25: Taalevenwicht bij de ambtenaren, 13 juni 1964.

34. T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België [...]*, p. 76.

35. Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Parlementaire Handelingen*, nr. 78, 4 juni 1970, p. 24.

36. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen, 24 juni 1965.

37. J. VAN WUYTSWINKEL, *Aktiviteitsverslag [...]*, Dienstjaar 1966-1967, s.l., s.d., pp. 8-9.

38. J. VAN WUYTSWINKEL, *Aktiviteitsverslag [...]*, Dienstjaar 1973-1974, s.l., s.d., pp. 31-32. De NMKL was echter geen alleenstaand geval. Het duurde immers nog tot 27 maart 1968 vooraleer in de Belgische administratie een eerste taalkader werd uitgevaardigd met (de afkondiging van) het taalkader van het Departement van Binnenlandse Zaken. Slechts onder impuls van de rechtspraak van de Raad van State – waarbij gesteld werd dat de bevorderingen in een niet-directie betrekking

van de NMKL, net als vele andere instellingen, geen directe aanleiding om een vast taalkader in te voeren. De VCT stelde in 1971 vast dat vijf jaar na de verplichting, de centrale overheidsdiensten en de hiermee gelijkgestelde besturen geen taalkaders ingevoerd hadden. Bijgevolg besloot de commissie op te treden tegen de overtreders, waaronder de NMKL.³⁹ De parastatale wist hierop echter te anticiperen. In haar antwoord op een omzendbrief van de VCT, gericht tot de ministeries en ondergeschikte besturen, inzake (een verplicht ontwerp van) de taalkaders, leek de NMKL ditmaal toch iets te zullen ondernemen.⁴⁰ Naar eigen zeggen had zij reeds dikwijls de noodzaak aangevoeld een taalkader in te voeren. Men ontkende ten stelligste zich ooit aan deze wettelijke verplichting te hebben willen onttrekken. Om de daad bij het woord te voegen, legde de directie een – althans volgens haar – definitief ontwerp van taalkaders vast voor de centrale diensten waarvan de werking het hele land bestreek. De inschrijving van een ambtenaar op een bepaalde taalrol was trouwens sinds 1969-1970 onherroepelijk.⁴¹ Op 14 december 1971 diende de Maatschappij bij de Vaste Commissie voor Taaltoezicht het dossier met het ontwerp van taalkader in.⁴²

In het ontwerp heerste pariteit: het telde 138 betrekkingen voor het Franstalig tegen 137 voor het Nederlandstalig kader. In de praktijk bleef men dus de in principe ‘onwettige’ pariteit nastreven. Ook de leiding van de Maatschappij hield voet bij stuk: een betrekking zou telkens weer ‘volgens de noodwendigheden’ aan één van de taalrollen worden voorbehouden. Het was en bleef de geijkte gehanteerde formule om een dergelijke beslissing te verantwoorden.⁴³ In feite beantwoordden de taalverhoudingen in de NMKL daarmee veeleer aan een andere werkelijkheid, bijvoorbeeld een – al dan niet fictieve – sociologische realiteit, dan aan de wettelijke taalregeling.⁴⁴

bij ontstentenis van taalkaders nietig waren – zagen de ministers zich wel degelijk genoopt taalkaders te ontwerpen. Al te veel bevorderingen dreigden immers te worden aangevochten voor de Raad van State, met al de ontevredenheid en de onrust van dien onder het personeel.

39. IREEN, De Vaste Commissie voor Taaltoezicht, in: *Het Nieuw Klimaat*, jg. 19, 1980, nr. 160, p. 3.

40. Door het arrest nr. 15.961 van de Raad van State van 10 juli 1973 werden de adviezen van de VCT bestemd voor de openbare besturen, meer bepaald met betrekking tot een ontwerp van besluit tot vaststelling van de taalkaders, bindend. Gingen deze instellingen niet akkoord dan moesten zij een nieuw en aangepast voorstel aan de VCT voorleggen. T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België* [...], p. 98.

41. Volgens advies nr. 1.986 van de VCT van 20 november 1969 en arrest nr. 14.407 van de Raad van State van 17 december 1970. T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België* [...], p. 78.

42. Vraag nr. 3 van de h. De Vlies aan de minister van Binnenlandse Zaken d.d. 26 januari 1972 betreffende de taalkaders in de openbare instellingen, in: *Het Nieuw Klimaat*, jg. 12, 1972, nr. 89, p. 12.

43. VLM, Archief Beheerraad NLM: Notulen, 10 november 1971.

44. A. HONDEGHEM, M. VOS & R. DEPRÉ, *De loopbaan van de ambtenaren in de sociale parastatalen*, [Leuven], s.d., p. 35.

De strijd van het VVO voor een taalevenwicht binnen de NMKL/NLM

Extra druk voor een correcte toepassing van de taalwetten binnen de NMKL kwam er in belangrijke mate vanwege het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO), een onafhankelijke en pluralistische organisatie die de belangen van de Vlaamse ambtenaren in overheidsdienst verdedigde. Het VVO ageerde voornamelijk achter de schermen met het opstellen van schriftelijke vragen, wetsvoorstellen en interpellatieverzoeken voor ‘bevriende’ parlementsleden.⁴⁵ Ook voor de NMKL paste men deze methode toe. Eén van de eerste vragen inzake taalverhoudingen binnen de Maatschappij vanwege een Vlaamsgezind parlements lid op vraag van het VVO dateerde uit de eerste helft van 1962. Het bleek al snel dat de verstrekte inlichtingen niet met de werkelijkheid overeenkwamen en dat er geen evenwicht bestond tussen Frans- en Nederlandstaligen. De verhouding aan de top was 12N-13F. Ook op directeursniveau bleek het evenwicht verbroken: het telde in 1962 3 Nederlandstalige en 7 Franstalige directeurs.⁴⁶

Tijdens het parlementair jaar 1969-1970 werd het beleid van de NMKL/NLM opnieuw in vraag gesteld door het VVO. Het was duidelijk dat de NLM nog steeds geen taalkader had vastgelegd en dat de verhouding tussen Franstalige en Nederlandstalige directeurs in strijd bleef met de taalwetgeving.⁴⁷ De NLM beloofde in 1971 aanpassingen door te voeren en kandidaten van de Nederlandse taalrol voor de benoeming voor te dragen. Maar de Raad van Beheer herzag vroegtijdig haar mening en besloot de benoeming van een Nederlandstalige kandidaat uit te stellen “omdat ze het taalevenwicht in gevaar zou kunnen brengen in het licht van de globale herziening van de structuur van het kader van de Nationale Landmaatschappij”.⁴⁸

Uiteindelijk werd op 2 oktober 1972 het taalkader van de centrale diensten van de NLM in Brussel in ongewijzigde vorm door een Koninklijk Besluit officieel vastgelegd. Maar de Maatschappij leek dit gegeven in de praktijk verder naar eigen goeddunken in te vullen.⁴⁹ Ondertussen bleven Vlaamse volksvertegenwoordigers

45. H. CUYPERS, *Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO)*, in: *NEVB [...]*, dl. 3, p. 3206. Zo kreeg de Aalsterse VU-volksvertegenwoordiger Richard Van Leemputten tijdens het parlementair jaar 1969-1970 vanwege het VVO de opdracht om de minister van het Gezin en van de Huisvesting, Gustave Breyne (BSP) te interpellieren met betrekking tot het beleid van de NMKL.

46. ADVN, Archief VVO, D6930: Taalverhouding. Ministerie van het Gezin en van de Huisvesting. Brief van Rogier G. De Muynck aan Robert Vande Zande, voorzitter VVO, 9 april 1962.

47. J. VAN WUYTSWINKEL, *Aktiviteitsverslag van het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO) (1ste deel). Eerste half dienstjaar 1969-1970*, in: *Het Nieuw Klimaat*, jg. 9-10, 1969-1970, nr. 72, p. 15.

48. VLM, Archief Beheerraad NLM: Notulen, 25 februari 1971; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 209.

49. VLM, Archief Beheerraad NLM: Notulen, 29 maart 1973.

Minister van Volksgezondheid
en het Gezin

Betreft: taalverhoudingen bij de nationale maatschappij voor de kleine landeigenden.

Beleidslijn 1964 en 1965, afgevat op vraagstuk nr. 11.4.5

Uit het antwoord op de parlementaire vraag nr 54, gesteld door de heer P. VAN DAMME, volksvertegenwoordiger, met betrekking tot de personeelsbezetting bij de nationale maatschappij voor de kleine landeigenden, zou blijken dat er in de eerste categorie een evenwicht is tussen de nederlandsstaligen en de franstaligen.

Wanneer men de cijfers nader gaat uitdiepen dan komt men echter tot de vaststelling dat in de eerste categorie de directeur-generaal, de secretaris-generaal en eveneens de juridisch-adviseur werden vermeld. Twee van deze ambtenaren, de eerste en de laatste zijn franstaligen. Zou het zij met een verhouding 1:1 N en 1:1 F hoera te staan.

Er dient nochtans eveneens te worden opgemerkt dat de directieraad ongeveer volledig in handen is van de franstaligen 7 tegen 3 nederlandsstaligen, ~~dit is eveneens~~ ~~er moet nederlandsstaligen in dienst worden zijn.~~ ~~Ven~~ ~~meer zij de cijfers voor julai zouden nemen, spreekt~~

~~Wij betwijfelen de cijfers echter sterk.~~

~~de parlementaire vraag, waarvan sprake is in het eerste~~

~~de langere termijn aan-er, eveneens Volgens het antwoord~~

~~op de parlementaire vraag nr 54, 28 personeelsleden van~~

~~de franse taal en 12 van het nederlandse taalstelsel,~~

~~dat dus voldoende in het upeel van de nederlandsstaligen~~

~~van zijn.~~

Er dient echter te worden opgemerkt dat het overwicht tot stand komt door het feit dat er drie nederlandsstalige klasseerders zijn, geen enkel franstalige. ~~U ziet, ook~~ ~~hier het kleine werk voor de Vlaamse.~~

/...

Ontwerp van een parlementaire vraag over de taalverhoudingen bij de NMKL, 26 april 1962. De tekst werd opgesteld door Rogier G. De Muynck op verzoek van het VVO. De vraag werd door CVP-volksvertegenwoordiger Fernand Vandamme gesteld aan de minister van Volksgezondheid en van het Gezin. [BE ADVN AC478, Archief Verbond van het Vlaams Overheids personeel, D6930]

gedurende de jaren zeventig, weliswaar op last van het VVO, de voorgedijministers bestoken met kritische vragen over het taalkader bij de NLM.⁵⁰ Tussen 2 oktober 1972 en 19 maart 1981 wijzigde de instelling maar liefst zevenmaal haar personeelsformatie, zonder de minste aanpassing van het taalkader.⁵¹ Zo telde het organigram van de hoogste ambtenaren in de centrale diensten van de NLM in Brussel in de periode 1974-1982 negentien Franstaligen tegenover zestien Nederlandstaligen.⁵² Daartoe herhaaldelijk op de vingers getikt door de Vaste Commissie voor Taaltoezicht, beloofde de NLM aanvankelijk weerom enig initiatief. Maar uiteindelijk betekende dit dat men opnieuw slechts bepaalde hiërarchische trappen aanpaste volgens de eigen inzichten naargelang van de omstandigheden.⁵³

Een dergelijke toestand leek echter op de lange duur onhoudbaar. Uiteindelijk vroeg Paul De Keersmaeker, staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw, op 14 maart 1983 het advies van de VCT⁵⁴ over een ontwerp van Koninklijk Besluit tot vaststelling van de taalkaders van de centrale en uitvoeringsdiensten van de NLM. De VCT bracht in zitting van 26 mei 1983 een eenparig advies uit. Men besloot om de globale taalkaders vast te stellen overeenkomstig de gewogen algemene (wettelijk vastgestelde) verhouding 54% Nederlandstaligen tegenover 46% Franstaligen (die sinds enige jaren de algemene paritaire verhouding had vervangen).⁵⁵ Maar het VVO ging niet akkoord met de 54N-46F verhouding. Het verklaarde dat het wezenlijk belang van het Nederlandse taalgebied veeleer een verhouding van twee derde Nederlandstaligen tegen één derde francofonen vereiste. Hierbij steunde het VVO zich op het aantal door de NLM opgerichte woningen sinds 1981.⁵⁶ Het bestuur van de NLM verwierp de door het VVO vooropgezette cijfers. Volgens de instelling konden deze aantallen alleen maar toepasselijk zijn op de activiteit Sociale Huisvesting.⁵⁷ Maar tussen 1956 en 1970

50. Kamer van Volksvertegenwoordigers, *Vragen en Antwoorden*, 24 februari 1976, p. 1169.

51. Dit was meer bepaald het geval op 4 oktober 1972, 19 april 1974, 7 juli 1975, 21 oktober 1975, 1 april 1976, 30 november 1979 en 19 maart 1981. VLM, Archief Juridische Dienst Nationale Landmaatschappij: Notulen Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Verenigde Afdelingen, zitting 26 mei 1983.

52. Vlaamse Landmaatschappij, Archief Oprichting VLM-Regionalisatie NLM-Personeel VLM: Organigram 1974-1982, niet gedateerd.

53. VLM, Archief Beheerraad NLM: Verslagen aan de Beheerraad, 13 mei 1976.

54. De VCT mag de regering ter kennis brengen van alle werken, opmerkingen en bevindingen die zij nodig acht. T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België [...]*, pp. 97 en 99.

55. VLM, Archief Juridische Dienst NLM: Notulen Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Verenigde Afdelingen, zitting 26 mei 1983.

56. 29361 in het Vlaamse Gewest en 16840 in het Waalse Gewest, of 64% tegen 36%. VLM, Archief Juridische Dienst NLM, Correspondentie van de Leiding van het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO) met P. De Keersmaeker, staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw: Brief betreffende het taalkader van de NLM, 25 april 1983.

57. Tot 1970 telde Vlaanderen 1086 aanbestedingen en 1042 verkopen van sociale woningen,

namen de ruilverkavelingsactiviteiten in Wallonië een hogere vlucht dan in het Nederlandstalig landsgedeelte. De Ruilverkaveling en de Algemene Diensten waren bovendien gekenmerkt door een paritaire verdeling van de betrekkingen.⁵⁸ De diensten in kwestie zouden – althans volgens de NLM – immers een werkvolume hebben dat grosso modo gelijke tred hield in de twee landsgedeelten. Hiervoor golden de (in feite van de NLM zelf afkomstige) cijfers van het Vast Comité van Toezicht als bewijs. Dit nam nochtans niet weg dat 60% van het totale budget voor ruilverkavelingswerken op grond van cultuurtechnische aspecten in Vlaanderen werd besteed.⁵⁹ Ook hier kon men dus ‘het wezenlijk belang’ van Vlaanderen hoger inschatten. De NLM was verder ook van oordeel dat niet enkel de betrekkingen bij de centrale diensten in Brussel van belang waren. Men diende de hele NLM, haar (eentalige) provinciale afdelingen inclusief, bij de zaak te betrekken. Bij monde van directeur-generaal Germain T’Jonck bleef de instelling voorstander van een verdeelsleutel van 54% Nederlandstaligen – 46% Franstaligen als meest objectieve verdeling voor de centrale diensten.⁶⁰

Het VVO bleef de cijfers van de NLM echter verwerpen. De organisatie verwees daarbij naar de bespreking van het wetsontwerp dat uiteindelijk in de wet van 2 augustus 1963 op het Gebruik van Talen in Bestuurszaken uitmondde. Daarin werd een paritaire verdeling afgewezen indien die gegrond was op het werkvolume dat volgens de wet in het Nederlands resp. in het Frans diende te worden afgehandeld op basis van het lokalisatiebeginsel. Het VVO bleef pleiten voor een 64N-36F verdeling binnen de NLM.⁶¹ De NLM trok echter aan het langste einde. De verdeelsleutel 54N-46F bleef behouden.

Een gelijkaardige afloop kende de aanpassing van de personeelsformatie bij het laatste goedgekeurde taalkader van de NLM, vastgesteld door het KB van 2 februari 1984.⁶² Het betrof een wijziging die resulteerde in een pariteit qua betrekkingen voor Nederlandstaligen en francofonen.⁶³ De NLM bleef tot haar definitieve ont-

terwijl Wallonië het met 706 aanbestedingen resp. 565 verkopen diende te stellen. J. VAN WUYTS-WINKEL, *Aktiviteitsverslag [...]*, Dienstjaar 1970-1971, s.l., s.d., p. 196.

58. In het Waalse gewest legde men 35 akten ter ondertekening voor en in Vlaanderen 21. VLM, Archief Juridische Dienst NLM, Correspondentie Bestuur NLM met Leiding van het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO): Brief inzake het taalkader van de NLM, s.d.

59. G. DEJONGH en P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, p. 104.

60. VLM, Archief Juridische Dienst NLM: Correspondentie van Germain T’Jonck, directeur-generaal van de NLM, met Paul Stoppie, algemeen voorzitter van het VVO, 27 september 1983.

61. VLM, Archief Juridische Dienst NLM, Correspondentie van de Leiding van het Verbond van het Vlaams Overheidspersoneel (VVO) met P. De Keersmaeker, staatssecretaris voor Europese Zaken en Landbouw: Brief betreffende het taalkader van de NLM, 8 augustus 1983.

62. Een rapport van de VCT d.d. 18 juli 1984 gericht tot de eerste minister maakte bekend dat minstens 60 centrale instellingen de verdeling 54N-46F niet navolgden. A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, pp. 202-203.

63. VLM, Archief Juridische Dienst NLM: Notulen Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Vere-

binding bij de staatshervorming die politiek van (absolute) pariteit aanhouden. Enkel een numeriek evenwicht werd bereikt, geen evenredigheid volgens de bevolkingsaantallen en de activiteiten die zich in meerderheid op Vlaamse bodem afspeelden. In de volgende tabel wordt ter illustratie hiervan het personeelsbestand weergegeven van de hoogste ambtenaren tussen 1 januari 1987 en 1 augustus 1990, de laatste drie jaar van het bestaan van de NLM.

TABEL III⁶⁴

FUNCTIE	AANTAL	NEDERLANDSTALIG	FRANSTALIG
Directeur-generaal	1	1	–
Adjunct-directeur-generaal	1	–	1
Directeurs	17	8	9
1ste Adviseur	1	–	1
Rechtskundig adviseur	1	1	–
Adviseur	1	1	–
Adjunct-adviseurs	8	4	4
Architect-diensthofd	2	1	1
Eerstaanwezende ingenieurs	18	10	8
Totaal	50	26	24

Ondanks een gebrek aan concrete resultaten bleef het VVO voor de NLM tot het einde toe een taaie, opzittende tegenstander inzake de naleving van de taalwetgeving. De belangenverdediger van het Vlaams overheidsperoneel poogde eveneens verschillende malen zich binnen de Maatschappij als vakbeweging te laten erkennen. Een eerste aanvraag daartoe werd reeds gedaan op 6 juli 1960, evenwel zonder enig succes.⁶⁵ Ook een latere poging op 25 april 1983 bleef eveneens onbeantwoord. De NLM aanvaardde het VVO niet als vakbond voor haar Vlaamse ambtenaren.⁶⁶

nigde Afdelingen, zitting 14 februari 1985. A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, pp. 204-205.

64. VLM, Archief Personeelsdienst Nationale Landmaatschappij: Maandelijkse overzichtstabellen van het personeelsbestand, 1 januari 1987-1 augustus 1990.

65. ADVN, Archief VVO, D6832: Uitgaande briefwisseling, nr. 490, 6 juli 1960, R6 (Kop. R21 b en R22).

66. VLM, Archief Juridische Dienst NLM, Correspondentie Leiding Verbond van het Vlaams Overheidsperoneel (VVO) met Germain T'Jonck, directeur-generaal van de NLM: Brief betreffende het VVO als erkende vakorganisatie, 18 juli 1985.

Andere weerstand tegen de taalpolitiek van de NMKL/NLM

De personeels- en benoemingspolitiek van het bestuur van de NMKL veroorzaakte ook heel wat ongenoegen bij de Vlaamsgezinden buiten de instelling. Zo beschuldigde de in 1954 opgerichte Vlaams-nationalistische partij de Volksunie (VU)⁶⁷ de NMKL van een anti-Vlaamse politiek toen de Maatschappij vanaf 1956 opdrachten voor ruilverkaveling ontving en na enige tijd bleek dat de eerste afgeronde projecten Wallonië betroffen.⁶⁸ De partij schreef dat het Wallingantische Mouvement Populaire Wallon (MPW) van de vakbondsleider André Renard bij de NMKL kind aan huis was. Via infiltranten in de studiedienst van de instelling zou de drukingsgroep de inspanningen op het gebied van de ruilverkaveling (en de sociale huisvesting op het platteland) zoveel mogelijk op Wallonië hebben doen afstemmen.⁶⁹ Maar dat het probleem van de ruilverkaveling allereerst in het zuiden van het land werd aangepakt, kwam omdat de NMKL aanvankelijk opteerde voor kleinschalige projecten. De minder sterk versnipperde gronden en waterwegen in Wallonië gaven minder technische problemen zodat de verkaveling daar in een korte tijdspanne kon worden afgewerkt. De grotere weerstand in Vlaanderen tegen de ruilverkavelingsplannen zorgde ervoor dat de eerste verkavelingen pas eind 1962 totstandkwamen.⁷⁰ Tegen die achtergrond kon het bestuur van de NMKL Wallonië een voortrekkersrol laten spelen in de ontwikkeling van de ruilverkaveling.

Onder meer onder invloed van de Volksunie werd in 1961 in de schoot van de Vlaamse CVP de invloedrijke Vlaamsgezinde drukingsgroep de Groep van Acht opgericht.⁷¹ Binnen de NMKL werd de Groep vertegenwoordigd door het

67. De verkiezingen van 26 maart 1961 hadden de Volksunie vijf zetels in de Kamer van Volksvertegenwoordigers bezorgd. Het stemmenaantal was gestegen van 104.823 (1,98%) in 1958 tot 182.407 (3,46%) in 1961. E. WITTE, 'Faciliteiten' voor taalminderheden in de Brusselse Rand. Een analyse van hun totstandkoming (1962-1963), in: E. WITTE (ed.), *De Brusselse Rand. Colloquium, 9-10 december 1993*, Brussel, 1993, pp. 180-181; T. LUYKX & M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België. Deel 2: van 1944 tot 1985*, Antwerpen, 1985, p. 507; F. VAN DER ELST, *De bewogen jaren. Mijn mémoires, 1920-1958*, Tielt, 1985, pp. 238-239; T. VAN OVERSTRAETEN, *Op de barrikaden. Het verhaal van de Vlaamse Natie in wording. 30 jaar Volksunie*, Brussel, 1984, pp. 86-87; H. FAYAT, *Het Brusselse vraagstuk. Rede uitgesproken voor de Algemene Vergadering van het Willemsfonds op zondag 17 april 1966 in de Akademieraadzaal van de Rijksuniversiteit te Gent*, Gent, 1966, pp. 25-26.

68. Pepernoten, in: *De Volksunie*, jg. 8, 1962, nr. 51, p. 6; jg. 9, 1963, nr. 1, p. 4; G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, p. 85.

69. In geen enkele andere bron vonden wij hieromtrent enige bevestiging. Pepernoten, in: *De Volksunie*, jg. 8, 1962, nr. 51, p. 6; Over de MPW zie: X. MABILLE, *La Belgique depuis la seconde guerre mondiale*, Bruxelles, 2003, pp. 112-114.

70. G. DEJONGH & P. VAN WINDEKENS, *Van Kleine Landeigendom [...]*, p. 85.

71. Deze drukingsgroep omvatte vier kamerleden en evenveel senatoren, met Jos De Saeger en

raadslid Stany De Rijck (1919-1968).⁷² De Rijck hield op 14 december 1961 in de Raad van Beheer een interpellatie bij motie van orde over het – volgens hem onwettige – optreden van de Franstalige erkende vennootschap La Société régionale de la petite Propriété terrienne de Wavre (SRPPTW). Die zaak was al herhaalde malen door de Volksunie aangekaart.⁷³ De Rijck had vernomen dat de SRPPTW verantwoordelijk was voor een bouwverf op de Vlaams-Waalse taalgrens (met name het Vlaams-Brabantse Overijse en het Waals-Brabantse Terhulpen).⁷⁴ De dossiers in kwestie bleken te zijn opgemaakt voor in meerderheid (Franstalige) kandidaat-kopers van een kleine landeigendom uit een verfranst deel van Overijse, meer bepaald de stationsbuurt die op dat ogenblik nog steeds Vlaams territorium was.⁷⁵ Hoewel het grondgebied ééntalig Nederlands was, waren de dossiers in kwestie opgemaakt in het Frans. Nochtans was de SRPPTW, indien zij in Vlaanderen optrad, verplicht de akten en bescheiden, door de wet of door de overheid opgelegd, op te stellen in het Nederlands. Maar de taalwet van 1932 stond toe dat op aanvraag van particulieren hun dossiers in het Frans konden worden behandeld.⁷⁶ Bovendien was de zaakvoerder van de vennootschap, tevens de leider van de bouwverf, Frans Defnet, een Franstalige uit Ottignies en werden binnen de NMKL de Nederlandstalige dossiers van de SRPPTW door een francofoon afgehandeld.

Waarom werd een dergelijke opdracht niet aan een Vlaamse erkende vennootschap toegekend en in welke taal moesten de desbetreffende dossiers en notariële akten worden opgemaakt?⁷⁷ De Rijck eiste dat er een einde kwam aan de toekenning van kleine landeigendommen aan Franstaligen. Daarop besliste de Raad binnen de NMKL dat de huidige bewoners van kleine landeigendommen,

taalgrensspecialist Jan Verroken als spilfiguren. Men nam – met succes – op communautair vlak veel radicalere standpunten in dan de partijtop. De Vlaamse CVP-parlementsfractie mandateerde desgevallend de groep om een Vlaams streefprogramma op te stellen, met o.m. de vastlegging van de taalgrens in de zin van het Harmelcentrum, de begrenzing van de Brusselse agglomeratie, de regeling van het hoofdstedelijk statuut en de organisatie van de taalkaders. De ‘Acht’ dienden voor de CVP contacten te leggen en te onderhouden met de niet-partijpolitieke vleugel van de Vlaamse beweging. W. BEKE & K. VAN NIEUWENHUYSE, Vlaamse actie binnen de CVP/PSC: de Groep van Acht (1960-1968), in: *Res Publica*, jg. 44, 2002, nr. 1, pp. 119-148.

72. W. BEKE & K. VAN NIEUWENHUYSE, Vlaamse actie binnen de CVP/PSC [...], p. 135.

73. Pepernoten, in: *De Volksunie*, jg. 8, 1962, nr. 51, p. 6.

74. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen Tweewekelijkse Vergadering van de Raad, 14 december 1961.

75. Mededeling van Francis Stroobants aan de auteurs (Vlaams Komitee Druivenstreek), 2 januari 2003.

76. L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België* [...], pp. 14-16; A. DE TROYER (ed.), *De taalwetwijzer* [...], pp. 7-8; *Verzameling der wetten en koninklijke besluiten van België*, 1932, p. 1059.

77. *Jaarverslag van de NMKL voor het jaar 1960*, Brussel, 1960, p. 76; H. LYBEN (red.), *Bouwen van sociaal woonbeleid* [...], dl. 2, p. 142.

en de laatste, meestal Franstalige, kopers van wie het dossier technisch in orde was, hun rechten op een kleine landeigendom behielden. De vennootschap werd wel verzocht geen kleine landeigendommen meer toe te kennen zolang het taalprobleem waarmee Overijse op dat ogenblik kampte niet van de baan was.⁷⁸ Het beheer van de werf inzake promotie werd herbekeken, alsook werden de dossiers van de kandidaat-kopers aan een nieuw onderzoek onderworpen.⁷⁹

Het was de regering Lefèvre-Spaak die de NMKL een definitieve oplossing aanreikte voor het probleem Overijse. Op 8 november 1962 keurde de Kamer, ter vervanging van de taalwet van 1932, een wetsontwerp goed van minister van Binnenlandse Zaken Arthur Gilson met betrekking tot de vastlegging van de Vlaams-Waalse taalgrens en het taalstatuut in de Brusselse agglomeratie en de randgemeenten.⁸⁰ Er kwam een grenscorrectie tot stand tussen de gemeenten Overijse en Terhulpen, die een wederzijdse overdracht van gehuchten inhield. Overijse diende haar stationswijk aan Terhulpen af te staan. Ter compensatie kreeg Hoeilaart twee gehuchten vanuit Terhulpen overgeheveld.⁸¹

Op 26 november 1964, drie jaar na de interpellatie van raadslid De Rijck, nam de Raad van Beheer van de NMKL definitief een beslissing. De directeur-generaal verklaarde dat de percelen voor de bouw van de reeds toegewezen kleine landeigendommen uit Overijse, op basis van de nieuwe wet bij Terhulpen gevoegd, onder het beheer van de SRPPTW, en dus het Franse taalregime, zouden vallen.⁸² Ook verving de Raad van Beheer de francofoon Defnet door de Vlaming

78. Voor een totaal overzicht van de communautaire problematiek inzake Overijse in de beginjaren zestig, vormt het archief van Marcel De Broyer (Vlaams Komitee Druivenstreek), ex-VU-schepen voor de gemeente Overijse, de beste referentie.

79. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen, 11 januari 1962.

80. T. LUYKX & M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België [...]*, pp. 520-521; X. MABILLE, *Histoire politique de la Belgique [...]*, pp. 329-331; A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, pp. 79-80; G.-H. DUMONT, *La Belgique hier et aujourd'hui*, Paris, 1993, p. 102. Maar voor de NMKL was het probleem nog niet van de baan. Behalve de publicatie van de taalwet in het *Belgisch Staatsblad*, vereiste de nieuwe taalgrens voor de werf kleine landeigendommen ook nog een specifiek Koninklijk Besluit. Dat liet vooralsnog op zich wachten, zodat de (drie) nog toe te wijzen kleine landeigendommen bleven leeg staan. Hierdoor kon de materiële schade aan de aansluitingen voor gas, water en elektriciteit hoog oplopen. De Raad van Beheer van de Maatschappij poogde met een delegatie naar het ministerie van Binnenlandse Zaken eind 1963 de publicatie van het desbetreffend besluit te bespoedigen. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen, 19 december 1963. Op 27 maart 1964 verscheen in het *Belgisch Staatsblad* een Koninklijk Besluit waarin de wederzijdse overdracht werd bekrachtigd. *Belgisch Staatsblad*, 27 maart 1964, p. 3179; *Belgisch Staatsblad*, 26 juni 1964, pp. 7156-7157.

81. *Belgisch Staatsblad*, 22 november 1962, p. 10316; Mededeling van Francis Stroobants aan de auteurs (Vlaams Komitee Druivenstreek), 2 januari 2003; M. DEWEERDT, *Taalgrens*, in: *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2959.

82. Vlaamse Landmaatschappij (VLM), Archief Beheerraad NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 10 september 1964; T. LUYKX & M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België [...]*, dl. 2, p. 523.

Jozef Depré.⁸³ Die was afgevaardigde van de Plaatselijke Maatschappij voor de Kleine Landeigendom voor Kampenhout en Omliggende (PMKLLKO) voor de toewijzing van nieuwe kleine landeigendommen op het territorium van de gemeente Overijse.⁸⁴

De NMKL en de bouwvennootschappen

De taalwetten van 8 november 1962, 8 december 1962, 30 juli en 2 augustus 1963⁸⁵ wijzigden de territoriale grenzen van sommige provincies, arrondissementen en gemeenten en zorgden voor veranderingen binnen het geografisch kader en het werkgebied van de erkende vennootschappen van de NMKL.⁸⁶

De meest ingrijpende territoriale correcties betroffen de werkgebieden Komen, Moeskroen en de zes Voergemeenten. Conform de nieuwe taalwetten vielen Komen en Moeskroen voortaan onder de bevoegdheid van La petite Propriété terrienne du Tournaisis (een erkend vennootschap van Doornik) uit Henegouwen, ten nadele van de vennootschappen van Veurne en Kortrijk in West-Vlaanderen, de Kleine Landeigendom en Eigen Erf en Huis. De Voerstreek verhuisde van Terre et Foyer, de erkende vennootschap van Luik, naar de Gewestelijke Maatschappij voor de Kleine Landeigendom van Tongeren.⁸⁷ Maar het algemeen bestuur van de NMKL achtte de door te voeren wijzigingen weinig belangrijk en zonder enige betekenisvolle invloed op de kredietverlening naar de erkende vennootschappen.

83. Depré (1921-2003) werd nadien burgemeester van de druivengemeente en parlements lid voor de CVP (13 oktober 1985-13 december 1987). 'Dankbare herinnering aan Jozef Depré', in: *De Nieuwe Tijd*, 2003, nr. 8, p. 21; E. GERARD (red.) e.a., *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers [...]*, p. 475.

84. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen, 26 november 1964.

85. Later gecoördineerd door het Koninklijk Besluit van 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van talen in bestuurszaken. *Belgisch Staatsblad*, 2 augustus 1966, pp. 7798-7820.

86. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 10 september 1964; A. LETON & A. MIROIR, *Les conflits communautaires en Belgique [...]*, p. 80; T. LUYKX & M. PLATEL, *Politieke geschiedenis van België [...]*, dl. 2, pp. 524-525.

87. De nieuwe taalwetgeving zette een kleine vijftig gemeenten ertoe aan hun vertrouwde erkende vennootschap door een nieuwe te vervangen. Drieëntwintig Vlaamse gemeenten wisselden hun Nederlandstalige vennootschap voor een Franstalige. La petite Propriété terrienne du Tournaisis uit Doornik kreeg twaalf nieuwe Vlaamse gemeenten als werkgebied. Daarentegen kregen negenentwintig Waalse gemeenten een Nederlandstalige vennootschap. De Samenwerkende Maatschappij voor de Kleine Landeigendom van het arrondissement Leuven zou vijftien vroegere Haspengouwse gemeenten in haar invloedssfeer brengen. In totaal werden vijftien erkende vennootschappen bij de aanpassingen betrokken. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 10 september 1964.

De Raad van Beheer van de NMKL ging akkoord met de voorgestelde wijzigingen, maar was verder bereid zijn Franstalige erkende vennootschappen op Vlaams grondgebied te laten opereren.

In het voorjaar van 1966 besloot de leiding van de Maatschappij over te gaan tot een fusie van vier erkende vennootschappen in Brussel-Halle-Vilvoorde, één van de drie arrondissementen waarin het vroegere arrondissement Brussel was opgedeeld volgens de taalwet van 1963.⁸⁸ Het betrof meer bepaald de tweetalige vennootschap De Brabantse Maatschappij-La Société brabançonne (BMSB) en de Nederlandstalige vennootschap De Eigen Doening, beide met maatschappelijke zetel in Brussel, alsook de Plaatselijke Maatschappij voor de Kleine Landeigendom voor Kampenhout en Omliggende, met Kampenhout als zetel, en ten slotte de Franstalige vennootschap La petite Propriété terrienne de l'Agglomération bruxelloise (PPTAB) met zetel in Elsene. De twee laatste vennootschappen, uit Kampenhout en Elsene, waren weinig actief en in feite niet leefbaar. De PPTAB kon bij aanvang van de jaren zestig zelfs geen resultaten voorleggen. Toch stuurde de leiding van de NMKL aan op een fusie met de Franstalige vennootschap uit Elsene. De angst voor communautaire problemen na de samenvoeging noopte echter tot een alternatief. Dat alternatief dacht de NMKL te hebben gevonden met de toewijzing aan de PPTAB van een nieuw werkgebied, waarin begrepen was de Brusselse agglomeratie (m.n. Brussel-Hoofdstad en de negentien tweetalige gemeenten, het Waals-Brabantse Waterloo en de Vlaams-Brabantse gemeenten Vossem, Duisburg en Tervuren). Ook dat bleek een verkeerde keuze, en zelfs meer dan enkel in strijd met de taalwetten. Want door die aanpassing zou de Samenwerkende Maatschappij voor de Kleine Landeigendom van het Arrondissement Leuven (SMKLAL), die wel resultaten kon voorleggen, bepaalde gemeenten die zij bewerkte dienen af te staan aan een andere, Franstalige, en nog wel zuiver verlieslatende vennootschap. Met betrekking tot deze kwestie drong Stany De Rijck er binnen de Raad van Beheer sterk op aan dat de PPTAB de voornoemde Vlaamse gemeenten niet als werkgebied zou toegewezen krijgen.⁸⁹ Uiteindelijk behield de Leuvense erkende vennootschap toch de vermelde gemeenten als haar werkgebied. In het najaar van 1966 zou de NMKL nog één poging ondernemen om de voornoemde vennootschappen onder te brengen in één vennootschap voor het arrondissement Halle-Vilvoorde. De Maatschappij hoopte tevens zelf die taak te kunnen waarnemen in de Brusselse agglomeratie en in de zes faciliteitengemeenten. Het speelde immers reeds een dergelijke rol in bepaalde andere Vlaams-Brabantse ge-

88. De twee andere arrondissementen waren Brussel-Hoofdstad, dat de negentien gemeenten van de Brusselse agglomeratie omvatte, en het arrondissement gevormd door de zes faciliteitengemeenten in de Brusselse Rand (tot 1970). *Belgisch Staatsblad*, 22 augustus 1963, pp. 8217-8219; VLM, Archief Beheerraad NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 10 september 1964, 31 maart 1966.

89. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 31 maart 1966.

meenten waar de erkende vennootschappen op sommige vlakken tekortschoten. Maar het hele plan mislukte omdat de vennootschappen in meerderheid hun eigenheid wensten te behouden en bijgevolg allesbehalve gesteld waren op een fusie met een naburig vennootschap.⁹⁰

Uiteindelijk bleven er in Vlaams-Brabant nog slechts twee erkende vennootschappen bestaan: de Brabantse Huisvestingsmaatschappij en de Sociale Bouw- en Kredietmaatschappij voor het Arrondissement Leuven. In hun portefeuille zaten zowat alle gemeenten waar de vroegere vennootschappen hun werkterrein hadden.⁹¹ Maar de Franstalige PPTAB uit Elsene bleef haar activiteiten ook verder uitoefenen, zij het in Vlaamse randgemeenten, met de toestemming van de algemene leiding van de NLM. Gaston Geens⁹² die in de Raad van Beheer de overleden Stany De Rijck opvolgde, plaatste dit punt op de agenda van de vergadering van 8 juli 1971. Geens had immers vernomen dat de Franstalige vennootschap een bouwverfhad opgetrokken in Wezembeek-Oppem, één van de faciliteitengemeenten rond Brussel.⁹³ Het raadslid merkte op dat het vennootschap op onwettige wijze activiteiten ontpleoide in Wezembeek-Oppem, gezien haar werkgebied tot de Brusselse agglomeratie beperkt was. Directeur-generaal Georges Simon van de NLM rechtvaardigde de activiteit van de PPTAB door erop te wijzen dat de grond waarop de kleine landeigendommen zouden komen wettelijk gezien het bezit was van de vennootschap.⁹⁴ Het algemeen bestuur van de NLM zag weinig graten in de overtreding op de taalwetten door één van haar erkende vennootschappen. Ook hier behandelden intern Franstalige ambtenaren de (Nederlandstalige) dossiers van de kandidaat-kopers voor de werf in Wezembeek-Oppem.⁹⁵

90. VLM, AB NMKL: Verslagen aan de Beheerraad, 10 september 1964 en 31 maart 1966.

91. H. LYBEN (red.), *Bouwstenen van sociaal woonbeleid [...]*, dl. 2, pp. 142-143.

92. Gaston Geens was de latere minister-president van de Vlaamse Executieve. 'Benoeming', in: *Landeigendom*, jg. 23, 1969, nr. 253, p. 4; hij was senator van 1974 tot 1981 en van 1981 tot 1995. V. LAUREYS (red.) e.a., *De geschiedenis van de Belgische Senaat, 1831-1995*, Tiel, 1999, p. 412. Ook stond hij aan het hoofd van verschillende Vlaamse Executieven. H. LYBEN (red.), *Bouwstenen van sociaal woonbeleid [...]*, dl. 2, pp. 22 en 24.

93. A. DETANT, *Randgemeenten*, in: *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2539; J. DOCKX, *Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)*, in: E. WITTE (red.), *De Brusselse Rand [...]*, pp. 251-253; R. SENELLE, E. VAN DE VELDE & E. CLEMENT, *Kronieken van de Vlaamse Staatswording. Over de identiteit van het Vlaming-zijn*, Tiel, 1999, p. 65; L. LINDEMANS e.a., *De taalwetgeving in België [...]*, p. 209.

94. VLM, Archief Beheerraad NMKL: Notulen, 8 juli 1971.

95. ADVN, Archief VVO, D6930: Taalverhouding. Ministerie van het Gezin en van de Huisvesting. Tekst voor parlementaire vraag opgesteld vanwege het VVO en bestemd voor volksvertegenwoordiger Fernand Vandamme (CVP), 15 mei 1962.